

ALEXANDRU BURLACU. *Un dialog cu Nicolae Bilețchi***Abstract**

Alexandru Burlacu, editor-in-chief of the Philologia publication is, as the title says, a dialogue between the biographic self and biographical destiny of his work. It's a natural thing, considering the words of the scientists R. Wellek and A. Warren that „...biography explains and highlights the literary product” and of the philosopher C. Iung who asserts that work, in its turn, creates and influences the author (not Goethe created Faust, he says, but Faust created Goethe). This is the perspective through which the researcher's contribution to the shaping of dramatic and epic genres in the contemporary period is studied, contribution that is artistically resulted in epic and dramatic work of a great writer - Ion Druta - who knew how to lead the entire literature. Finally, also through such a perspective, using examples of literary destinies of Mircea Streinul and Vasile Levitchi, there was also outlined the profile, in many respects a neglected one, of Bucovina literature, this time designed as part of the artistic heritage of historic Moldova.

Alexandru Burlacu: – Mult stimat domnule Nicolae Bilețchi, sunteți în pragul împlinirii a 75 de ani din ziua nașterii. Abia mă rețin, văzându-Vă tânăr și ferice, să nu zic tradiționalul „mint calendarele”, dar tac, căci știu că mă vor trăda dicționarele. Fiindcă acestea din urmă nu recunosc cuvântul condescendență, mă văd obligat sufletește să Vă zic: primiți felicitările noastre cordiale, însoțite de cele mai sincere urări de bine, de sănătate și de prosperitate atât pe ogorul științei, cât și în sânul familiei.

Nicolae Bilețchi: – Vă mulțumesc frumos.

A.B. – Cu acest prilej, de acum, cred, recunoscut, permiteți-mi să Vă iau un interviu, forma aceasta de discuție părându-mi-se cea mai potrivită de introducere în conștiința artistică și de intrare critică în opera Domniei Voastre, a celui căruia colaborării Institutului nostru îi zic de mai bine de jumătate de secol Nicolae Bilețchi, bucovineanul.

N.B. – Cu plăcere. Cât privește epitetul „bucovineanul” mă voi strădui să demonstrez adevărul că el face trimitere nu numai la localitatea mea de naștere – Bucovina –, ci și la un destin aparte, fără cunoașterea căruia Vă va fi greu să Vă introduceți în conștiința-mi artistică și de a intra în mod critic în scrisul meu. Acest mod de apropiere de, cum zic cercetătorii René Wellek și Austin Warren, eul biografic și eul creator a început să se încetățenească la noi tot mai insistent ca un gen aparte, al biobibliografiilor.

A.B. – Am observat și eu. Credeți că e o acțiune de perspectivă?

N.B. – Da, atâta timp cât monografiile despre un scriitor sau altul lipsesc, felul respectiv de critică vine să acopere întrucâtva acest gol. Numai că aici pot fi lesne observate niște extreme nedorite: unii pun prea stăruitor accentul pe eul biografic, ajungând până la un *curriculum vitae* ordinar și diminuând astfel eul creator, alții, dimpotrivă, apasă prea mult pe eul creator, minimalizând pe această cale factorul biografic, care, evident, nu se cuvine neglijat.

A.B. – Extremele, cred, trebuie cumva atenuate.

N.B. – E tocmai ceea ce, cu permisiunea Dumneavoastră, vom și încerca să facem, prezentând biobibliografia noastră ca una divizată în două secțiuni – în prima vorbind de file de biografie ca despre niște file de încropire a *conștiinței artistice* a autorului, iar în cea de a doua – de file de bibliografie – ca despre file de constituire a *concepției artistice* a lucrărilor, având grijă ca ele să demonstreze permanent necesitatea stringentă a conlucrării lor organiciste.

I

Eul biografic, dacă este unul înzestrat, se imprimă în lucrările sale ca un eu creator prin intermediul viziunii, adică a conștiinței lui artistice, devenind astfel autor. „Lumea, zice G. Bachelard, este o viziune a mea. Puțin câte puțin mă simt autor a ceea ce văd singur, prin punctul meu de vedere” (Apud: *Reflecții și maxime*, vol. II. Ediție îngrijită de Constantin Bădescu. – București, 1989, p. 75).

A.B. – Să urmărim deci, prin prisma celor spuse de G. Bachelard, evoluția eului biografic ca o conștiință artistică pe punct de a deveni eu creator, înlocuind astfel *curriculumul vitae*, ordinar și sărac în implicațiile lui asupra operei, cu autobiografia autorului. Așadar, de unde vii, dle Nicolae Bilețchi?

N.B. – M-am născut la 12 martie 1937 în satul Opișeni județul Rădăuți (azi raionul Hliboca, Regiunea Cernăuți) în familia țăranilor Elena (născ. Haisuc) și Vasile Bilețchi. Satul de naștere reprezintă o localitate pitorească, tivită, la răsărit, de o pădure seculară ce vine din Codrii Cozminului, iar, la apus, de șoseaua ce leagă Cernăuțiul de orașul Siret. E o așezare încărcată de istorie, dar și înconjurată de poezie. La distanță de 5 km de ea se află satul Dumbrava Roșie, o moșie veche, arată, cum spune legenda, de către Ștefan cel Mare cu prizonierii leși și semănată cu stejari. La încă 6 km de ea, spre Cernăuți, se află satul istoric Valea Cozminului vestit prin luptele sale pentru independență.

În raza de aproximativ 50 km de la Opișeni s-au născut doi mari bărbați ai literelor și științei românești – Gheorghe Asachi la Herța și Bogdan Petriceicu Hasdeu la Cristinești. Profesorii noștri de istorie au stabilit că luptele pentru Dumbrava Roșie s-au întins până în satul Opișeni și că Ștefan cel Mare a călcat cu picioarele pe ulițele lui, fapt recunoscut apoi și de savanți, iar cei de literatură s-au dedat în calcule și presupuneri că un drum mai direct și mai aproape Mihai Eminescu n-a putut afla în peregrinările lui apostolești de la Cernăuți la Ipotești decât pe șoseaua ce duce de la noi spre Suceava, ceea ce părea mai mult decât adevărat, iar acum – recunoscut iarăși și de savanți. Opișeneni se mândresc cu faptul că Domnul Țării, Ștefan cel Mare, și Domnul Literelor Românești, Mihai Eminescu, le-au blagoslovit cu pașii lor satul. Iar eu, care l-am părăsit cu 50 de ani în urmă, mă bucur și mă mândresc împreună cu ei.

A.B. – Într-un așa anturaj puteai deveni critic și scriitor încă de la naștere. Păcat că pe atunci nu aveai studii.

N.B. – Greșiți, domnule Alexandru Burlacu. Studiile le-am început imediat după apariția pe lume. În casa părintească se vorbea cu umor, dar, după cum cred eu astăzi, și cu o anume doză de adevăr că, anunțându-mi prea insistent apariția, i-am cam obsosit pe toți, și moașa, ca să mă liniștească cumva, mi-a pus în mâini o carte. Cazul a fost categorisit imediat ca unul de premoniție: o să ajungă om cu carte.

Dacă însă facem abstracție de această glumă, trebuie să recunoaștem adevărul științific că, la naștere, sufletul copilului e curat ca foaia albă de hârtie și că anume din acest moment începe educația. Încă la nivel de instinct, apar noțiunile de bine

și de rău, de frumos și de urât, de posibilitate și imposibilitate, de cinste și rușine. Și ele vin spre copil, așa cum au venit și spre mine, pregătindu-mă pentru viață, din casa părinților. Căminul părintesc devine pentru copil o *Universitate a Celor Șapte Ani de Acasă*.

O adevărată revoluție se produce în sufletul copilului în momentul apariției vorbirii. Lucrurile și calitățile capătă acum numiri concrete. Cuvintele șlefuiesc instinctele, le redau mai concret și mai precis. Cultivarea noțiunilor de bine-rău, frumos-urât, cuviincios-obraznic, rușine-nerușinare, obraz-neobrazare, finețe-grosolanie, uman-inuman etc., ce țin – psihologic – de formarea omului integru și – generativ – de cei șapte ani de acasă, având la bază un instrument atât de subtil cum e cuvântul, va decurge normal numai dacă principiile de aplicare a lui se vor respecta riguros. Totul în casă cultivă sentimente, prin toate se formează și se manifestă caracterul, se plăsmuiește și se împlinește Omul din om, inclusiv omul de creație.

Ar fi imposibil să urmărești în detalii acest proces de formare a omului și, pe de asupra, ar solicita o conlucrare foarte largă a mai multor specialiști. Pentru examinarea noastră importă produsul final, încropit, ca mierea, din diverse îmbinări dintre cele mai neașteptate. El, produsul, alcătuiește, în concepția lui Lucian Blaga, matricea stilistică a omului și a neamului. Despre această matrice vestitul filozof spunea că „poporul e legat de ea, se definește prin ea, se afirmă prin ea” (Lucian Blaga. *Trilogia culturii*. – București, 1969, p. 388). Așa stând lucrurile, poporul respectă această matrice, ce exprimă cei șapte ani de acasă, ca pe ceva sfânt. Cine nu o respectă cu sfințenie, acela e considerat ca lipsit de omenie, adică dezumanizat.

Matricea stilistică a omului și a neamului mizează pe modelul bunului simț al celor șapte ani de acasă. Totul ce s-a făcut mai târziu în privința educației: codul civil, codul penal, diverse modele de coduri morale sunt nu altceva decât niște completări la această matrice, ca și studiile omului ori experiența lui de viață.

A.B. – Important era ca părinții să fi fost conștienți de acest lucru.

N.B. – Părinții mei știau din moși-strămoși acest lucru și nu puneau nimic din cele ce trebuiau ei să rezolve pe seama altcuiva. De mic am fost crescut cu povești, atâtea câte le cunoșteau bieții părinți neștiutori de carte. Doamne, ce zbor de fantezie îmi trezeau ele, prin ce coclauri minunate mă purtau, cât de fericit și înțelept treceam prin toate hățișurile vieții pe care mi le întindeau poveștile ori, însuflețit de acestea, le inventam eu, cât îl mai uram pe acel spân viclean și cum îl respectam pe Făt-Frumos. De Ileana Cosânzeana nici nu mai vorbesc, că – de! – mititel, cum eram, aveam și eu mândria mea de bărbat!

A.B. – Și noi, naivii, atâta timp ne miram: de unde acest cavalerism la dl Nicolae Bilețchi?

N.B. – Vine și el odată cu nașterea, apoi se înmulțește prin educație și, desigur, prin contactele cu cosânzenele.

A.B. – Să fi știut eu aceasta de mai înainte!

N.B. – Lăsați că știu eu că nu V-a obidit nici Dumnezeu, nici anturajul și, cu siguranță, nici cosânzenele, n-o mai faceți pe modestul că se va supăra Cel de Sus.

Urmau, după povești, somnoroasele celea de păsărele cu gingășia lor și cocoșul cu pungața lui care-mi provoca mai multă ură față de boierii lacomi decât am descoperit mai târziu în cunoscuta teorie marxistă a luptei de clasă, cu deosebirea doar că pe atunci îi disprețuiam nu pe toți boierii, ci, așa cum mă deprinsese mama, doar pe cei hrăpăreți.

La rând venea alfabetul, pentru care bunica după tată, Paraschiva, ce exercita această funcție, având șapte clase terminate, lua o vârguță să ne amintească adevărul

că în timpul lecției nu e frumos să caști, apoi urmau cifrele care vroiau nu numai să se înmulțească, ci și să fie împărțite la alții. Aici, pentru cazurile de plictiseală, bunica avea o linie pe care o aplica cu blândețe la palmă, iar eu, involuntar, ridicam palma la frunte, restabilindu-mi astfel memoria, căreia îi plăcea nu știu de ce să se cam călătorească prin labirinturile bunicii.

În rest, în casa noastră trona în calitate de matrice stilistică modelul bunului simț moștenit din moși-strămoși de către părinții mei.

Cartea, atâta câtă era în casă, era întotdeauna la loc de cinste. De respectul ei aveau grijă toți, dar, mai ales, bunica. Ea știa totuși puțin pentru a satisface pe deplin dorințele celor cinci copii: eu și cele patru surori – Paraschiva, Ana, Domnica și Ecaterina, dar acest puțin era suficient pentru a pune bazele etice ale *Universității Celor Șapte Ani de Acasă*.

De fete aveau grijă deopotrivă mama și bunica. Orice lucru se cuvenea nu doar executat, ci îndeplinit din suflet cu o acuratețe și o dragoste deosebită, ca un ritual, ca un mit. Aceste munci necesitau poezie sufletească și emanau la rândul lor o altă poezie a sufletului, ceea ce făcea ca surorile mele să se prezinte ca fiind atente, gingașe, să-și iubească propriile calități, dar și pe cele ale altora.

Pe la 12-13 ani toate fetele, inclusiv surorile mele, se angajau într-o competiție estetică demnă de toată dragostea și simpatia satului. La sărbătorile de paști și la cele de hram se antrenau în a coase câte o cămașă. Nimeni, nici chiar cele mai credincioase prietene, nu-și arătau una alteia modelul. Acesta era demonstrat în a doua jumătate a zilei de paști sau de hram. După care urmau discuțiile, caracterizările, gusturile, problemele de demnitate și de omenie. Deși gusturile, cum se zice, nu se discută, aici totul era pus pe tapet. Dar nimeni nu îndrăznește să nedreptățească pe altcineva. Discuțiile acestea se făceau cu mult tact, cu respect și cu o dragoste subliniată. Ele deveneau un model de etică pentru toată viața.

De educația mea era preocupat, în primul rând, tata. Dintre toate mijloacele, el punea pe locul întâi educația prin muncă, cultivată prin exemplul personal, dar, când era cazul, și prin acela al altor gospodari. Metodica era simplă: la toate ce făcea el, trebuia să asist și eu. Bătea, să zicem, coasa – eu trebuia să i-o țin. Vecinii, care nu aveau băieți, făceau acest lucru singuri. Tata, care mă avea pe mine, nu putea fără ajutorul meu. Nu-mi aduc aminte să-mi fi spus măcar o dată la ce unghi să țin aplecată coasa și cât de dese să fie urmele loviturilor ciocanului. El știa că aceste lucruri, ca să le deprind, trebuie să le însușesc cu mintea mea. Și, spre marea mea bucurie de atunci și de acum, le-am însușit – știu și azi a bate coasa și sapa, mă mândresc că pot face multe lucruri, azi, unele dintre ele fiind chiar depășite de timp.

A.B. – Vă urmăresc relatarea și mă gândesc cu groază cât am pierdut, eschivându-mă nu odată de la lucru.

N.B. – Au avut și aceste eschivări farmecul lor. Fără ele am fi lipsiți de multe zâmbete care azi, la vârsta noastră înaintată, ne colorează frumos viața.

În nopțile lungi de iarnă tatei îi plăcea să ne povestească legenda semănatului moștenită din bătrâni pe care noi o ascultam ca pe o adevărată poezie a muncii. Te miri și nu poți să nu admiri, zicea tata, felul cum se pregătește plugarul de semănat: își spală mâinile, îmbracă o cămașă curată, își face o dispoziție bună. Insuși semănatul, în povestirea lui, se aseamăna cu o operă încărcată de metafore: pe coarnele plugului și pe cele ale boilor se pun colaci, gospodarul rupe în două un colac, păstrat încă de la crăciun, – o jumătate îl ospătează împreună cu boii, cealaltă jumătate o pune sub brazdă. Apoi, bine dispuși

și înaripați de visurile unor roade mari, omul și boii pornesc aratul. Mama, firește, povestea legendele ei pentru surori, dar ascultate cu interes și de mine, căci erau pline de poezie și de note instructive.

Face oare, mă gândesc uneori, să ne amintim de aceste lucruri, să tânjim după ele, când progresul tehnico-științific le-a înlocuit pe multe dintre acestea cu altele mai perfecte?

A.B. – Face, căci, perimate ca importanță materială, ele rămân neperisabile ca substanță morală, ca parte constituentă a matricei stilistice a căminului nostru părintesc, ca elemente de valoare ale primei Universități, cea a Celor Șapte Ani de Acasă. Dacă nu suntem obligați să le folosim, avem datoria morală să nu le uităm, căci fac parte din ființa noastră.

N.B. – I. Druță, mi-amintesc, și-a ales drept epigraf pentru povestirea sa *Horodiște* o inscripție de pe o piatră funerară din Imperiul Roman, inscripție capabilă să verse lumină asupra felului oamenilor din vechime de a aprecia lucrurile și îndeletnicirile: „Călătorule, vorba nu-mi va fi lungă, oprește, pentru a citi. Aici, sub această piatră, odihnește o mândră femeie. Și-a iubit bărbatul, a avut doi feciori, pe unul l-a luat cu sine, altul a rămas să-i țină locul în lume. A fost frumoasă la umblet, aleasă la vorbă, a știut a toarge. Terminat. Pleacă.” Torsul, cum vedem, e pe cât o îndeletnicire, pe atât și o calitate morală. Așa, probabil, vor fi fost la origine toate ocupațiile. Iată de ce, despărțindu-ne de multe din ele, pe lângă sentimentul de admirație față de tehnica avansată ce le înlocuiește, nu putem să nu încercăm și o nostalgie a pierderii a ceva din ființa noastră, a ceva din conștiința noastră civică și artistică.

A.B. – Și când te gândești că tineretul de azi urmărește la lectură doar alesul vorbei și eleganța umbletului, uitând că și munca are frumusețea ei morală!

N.B. – De durerea pierderii, de nostalgia cauzată de dispariția unor lucruri și îndeletniciri ne poate salva doar memoria care ne amintește că, la începuturi, orice lucru, fiecă îndeletnicire, oricare cuvânt însemnau și o calitate morală, care alcătuiește, cum zice I. Druță, „matca spirituală a unui neam”.

Această matcă spirituală are darul de a se înfiripa în fiecare casă după chipul și asemănarea ei, dar și de a contura o filozofie care caracterizează un neam. Ne-o spune și de astă dată același I. Druță în *Povara bunătații noastre*, când vorbește de construcția caselor în Ciutura: „De altfel, zice el, ciutoreanul nici nu-și face casa cum se obișnuiește prin alte părți – ciutoreanul o smulge din miezul firii sale, dându-i suflare din suflarea lui, bucurie din bucuriile lui. Poate anume de asta, cum nimerești în sat, dacă e vremea lucrului și lumea e la câmp, te poți așeza cu casele la sfat și să afli cam tot atâta cât ai fi putut afla de la oameni. Ba se poate întâmpla ca o căsuță să fie mult mai sfătoasă, mai limpede la vorbă decât stăpânul ei, căci, pe cât de tăcuți și zgârçiți la vorbă sunt ciuturenii, pe atât de vorbărețe apar casele zidite de dânșii” (I. Druță. *Scrieri*, vol. II. – Chișinău, Literatura artistică, 1990, p. 148).

E vorba, evident, nu de casa-lăcaș de trai, ci de casa părintească în care fiecare copil respiră cu experiența tradițiilor seculare acumulate de ea și cristalizate în filozofia celor șapte ani de acasă, tradiții care îi prefigurează apoi destinul.

Părinții mei erau conștienți de faptul că orice casă de gospodar, deci și a lor, trebuie să întrunească misiunile de lăcaș de trai, dar și de depozit de tradiții seculare. Era, evident, nu un privilegiu personal, ci un dat consubstanțial al tuturor oamenilor de bună-credință printre care, în primul rând, al bucovinenilor.

A.B. – De ce îi evidențiați aparte pe bucovineni că doar au făcut și ei cândva parte din Moldova istorică?

N.B. – Zicem „în primul rând al bucovinenilor”, fiindcă mai rar colțisor de pământ ce ar fi fost atât de fărâmițat spiritual ca Bucovina, care în ultimul mileniu s-a aflat sub dominația a trei imperii: otoman, slav și austroungar, mileniu din care doar 22 de ani (1918-1940) ținutul s-a aflat sub oblăduirea Patriei-mame – România.

Fiecare imperiu venea cu poftele sale de răpire. Turcii se mulțumeau cu haraciul, lăsând intacte valorile culturale. Austriecii, în dorințele lor de asimilare a conștiinței naționale, atacau problemele identitare. Iată o scenă de acest fel descrisă de scriitorul bucovinean Mircea Streinul în romanul său *Ion Aluion*, în care personajul principal, care a dat și numirea operei, urmează să fie spânzurat de către jandarmul Dreher pentru că nu vrea să recunoască Austria ca patrie.

„– Îți iubești patria ?

– Da !

Și cum se cheamă patria noastră ?

– România.

Ochii lui Dreher se lărgiră ca a unui asfixiat ... se duse la arestat și-i arse două palmi, care își imprimă contururile pe obrajii copilului (de 15 ani – *N.B.*).

– România ? Ha ? Viperă ! Patria noastră e Austria ... Spune că te deznod, te rup în bătaie...”

Și, pentru a definitiva trama climatului spiritual aparte al Bucovinei, reproducem ultimele două propoziții ale romanului: „Veneau Rușii...Tecla (mama condamnatului Ion Aluion – *N.B.*) bocea, iar băiatul îi surâdea lin de dincolo de moarte”, ceea ce vrea să spună că s-au dus două imperii – cel turcesc și cel austroungar, și venea al treilea – cel rusesc – toate arătându-se cointeresate de destinul identitar al regiunii, care, în pofida acestor „străduințe”, nu s-a lăsat supusă nivelării naționale și n-a uitat nici pentru o clipă că patria Bucovinei e România. Acest al treilea imperiu, care s-a așezat peste Bucovina după 1940, a fost să fie unul dublu – rus și ucrainean. Iată cum descrie această stare de spirit dublă scriitorul bucovinean Vasile Levițchi: „Tăvălugul (totalitarist – *N.B.*) afirmă el în răspunsul la ancheta *Contrafort* (1995, octombrie) intitulată *Patriotism și naționalism la români*, a fost același, dar în zonele locuite de români tentativa de nivelare sau strivire a conștiințelor a avut un caracter diferențiat. În nordul Bucovinei, de exemplu, împotriva românilor erau asmuțiți și ucrainenii, localnici sau veniți, care, în fond, erau sortiți aceleiași rusificări, dar în perspectivă ceva mai îndepărtată, astfel că românii au îndurat și oprimarea din partea unui sclav mai mare aflat și el în genunchi <...> Românii bucovineni nu au acceptat să li se treacă în acte altă naționalitate. Această înverșunare de a se declara români, de a-și conserva specificul național a fost plătită scump, cu sânge mult”. Una dintre aceste plăți a fost deschiderea de către ucrainenii în publicația bucovineană de limbă română *Bucovina sovietică* a unei rubrici noi *Bucovina – pământ slav* menite să șteargă orice urmă românească în ținut.

E oare întâmplător faptul că, puși cu forța în afara oricăror tradiții culturale, bucovinenii, printre aceștia și părinții mei, își educau copiii doar în baza ultimei redute, a tradițiilor vieții moștenite din moși-strămoși. Romanul lui Mircea Streinul, la care ne-am referit, ne edifică clar și în acest sens.

„– Măi, băiete, îi spune jandarmul Dreher lui Ion Aluion, mâine ai să fii spânzurat.

– Știu, – răspunse Ion dușmănos și pieziș, căci *i se treziseră în suflet toți strămoșii hârjoniți și învinși în luptă cu viața, însă drepti, dârji, știind să muncească și să moară cinstit și frumos*” (p. 92). (Subl. noastră – *N.B.*).

Bucovina răspundea la violența acestei fracturări de esență multinațională doar cu coeziunea și originalitatea tradițiilor de sorginte națională, mai concret, locală. Astfel, dacă rușii, pornind pe calea socialistă ce nega orice tradiție, puteau afirma, în persoana lui V. Maiakovski că „...revoluția a topit totul. Nu există niciun desen definitiv, nu poate fi, deci, nicio piesă terminată” (Apuđ: Бoгуcлaвcкий, A. O., Диев, B. A. *Русская советская драматургия. Основные проблемы развития*, vol. I, Moscova, 1963, p. 80), bucovinenii, împinși și ei de către imperiul sovietic tot pe această cale, au putut răspunde întotdeauna: la noi fiecare casă e o fortăreață – fie și folclorică, dacă tradițiile artistice ni le-ați interzis – de apărare și de ocrotire a desenelor de care dispunem.

Era un semn de înțelegere profundă a tradițiilor și eu, prin istorisirile părinților mei despre importanța civică a casei și poezia dătătoare de viață a muncii, le-am moștenit, ceea ce, mai târziu, a avut o influență decisivă pentru scrisul meu. Influența aceasta se va concretiza în două capitole ale viitoarei mele biobibliografii: *Angajat în vâltoarea polemicilor și Înrolat în marea bătălie pentru limba română*.

A.B. – Să ne întoarcem însă, după această retrospectivă impusă de logica lucrurilor, la firul narațiunii d-voastră din copilărie, unde afirmați cu certitudine că atunci când părinții puneau atâta suflet să vă învețe a lucra pe cei cinci copii ai lor, ei aveau intuiția că, procedând astfel, vă antrenează nu numai fizicește, ci vă modelează și moralicește, vă umplu sufletul de o poezie tradițională până atunci necunoscută, dar capabilă să vă reorienteze destinul.

N.B. – Adevărat, mi-amintesc că am rămas, din acest motiv, perplex când, apropiindu-mă de șapte ani, am auzit din întâmplare o convorbire dintre tata și mama privind viitorul meu.

– Apoi, măi femeie, azi, când am urmărit cum feciorul nostru lustruia o coadă de topor, am înțeles definitiv ceea ce îți spuneam mai înainte în childuri: nu se trage el la gospodărie, n-are pentru aceasta o dragoste aparte. Prin cuvântul „dragoste” tata înțelegea poezia muncii din gospodărie.

– Ei, lasă, nu fi și tu atât de hotărât în părerile tale că cu timpul se mai schimbă lucrurile.

– Nu, zice tata, timpurile nu-l vor ajuta, căci, cum ți-am spus – și sunt convins de acum la o sută de procente – el n-are pentru asta har de la Dumnezeu. Har, cred eu, ar avea pentru carte, dar...

– Ce „dar”, atât de tănuț prin pauza dintre cuvinte, rostești tu de parcă n-ai ține minte că moașa, imediat cum l-a văzut născut, i-a și pus o carte în mână.

– De văzut, am văzut eu – și de aceasta îmi amintesc nu o dată când îl văd cum lucrează – dar tu nu trebuie să uiți că școala cere bani și încă din cei mulți.

– Ei lasă, măi bărbate, că uneori n-duce anul cât aduce ceasul.

Anul și ceasul pe care, prin pătrundere instinctivă, le-a intuit mama, a venit odată cu raptul Bucovinei de nord de către Uniunea Sovietică. La început taxele pentru învățatură erau relativ mici, iar mai apoi au fost suspendate cu totul. Astfel, după Universitatea Celor Șapte Ani de Acasă, m-am văzut elev la școala de șapte ani din satul natal cu posibilități extrem de grele dar totuși cu perspective de continuare a studiilor.

A.B. – Unde, când și cum ați început studiile?

N.B. – Școala am început-o în anul de studii 1944-1945, când nu era nici hârtie, nici creioane, nici cerneală, nici – paradoxal dar adevărat – învățători. Clasa întâi am făcut-o cu alfabet latin. Clasa a doua am început-o tot cu el, dar într-o frumoasă zi

de octombrie dl Roșculeț, noul nostru învățător, ne declară că vom face lecția de aritmetică cu alfabet chirilic. Ne-a scris problema pe tablă, iar noi atunci, și câteva luni după aceea, am tot pictat literele necunoscute până – știe Domnul cum! – le-am intuit semnificația, dar și adevărul referitor la pregătirea metodică a învățătorului. Acesta, dându-și seama de calitatea pregătirii sale pedagogice, ne-a părăsit, dând preferință muncii de comerciant cu niște piese de schimb.

Acasă doar bunica după tată mă putea ajuta, căci avea, cum am spus, șapte clase terminate. Țin minte că vara ne întindeam împreună pe iarbă și ascultam în lectura ei *Biblia*. Era în aceasta un ceva ispititor. Îmi plăcea cum sună cuvintele din carte căci, spre deosebire de vocabularul meu dialectal, acestea erau cele literare. Mai târziu învățătorul de matematică, Vasile Dutceac, observând pasiunea mea pentru textul scris, mi-a dat vreo 10 broșurele în probleme de astronomie. Din același motiv le citeam, fără a înțelege, desigur, măcar ceva din textul științific.

Adevărata revelație a textului artistic am simțit-o mai târziu, când învățătorul de limbă și literatură, Vasile Zolotariuc, ne-a dat citire, pe capitole, în câteva lecții la rând, romanul lui A.S. Pușkin *Fiica căpitanului*, în traducere, pe atunci, moldovenească. Plăcerea nu s-a mai repetat căci alte cărți artistice, cum am spus, nu se aflau în bibliotecă.

E adevărat, ceva mai târziu în școală au început să vină cărți pionierești cu personaje tip Pavlik Morozov și Lionea Golicov, menite să ne educe în spiritul moralei comuniste. Morala, după câte țin minte, prindea, la acea vârstă, rădăcini în suflet. Mi-amintesc că, aproape cu lacrimi în ochi, i-am povestit o dată bunicăi destinul tragic al lui Pavlik Morozov. Însă tocmai când mă așteptam la compătimirea totală a ei, a venit replica: dar nu-ți pare că anume el poartă întreaga vină trădându-și propriul tată? Am înțeles atunci că judecata de valoare, ca să fie integrală, trebuie extrasă din întregul context, din trăirile și emoțiile tuturor personajelor. Erau semnele primelor pătrunderi critice ale textului artistic. Spre ele mă orienta și tata cu unele replici mai grosolane de tipul: și tu chiar crezi în toate minciunile astea? Tata avea dreptate. Mai târziu m-am convins că în literatura realismului socialist ficțiunea de cele mai multe ori însemna minciună sfruntată. Aceste replici m-au ajutat mult să mă orientez în problemele vieții și ale literaturii.

În acest sens 3 întâmplări m-au marcat în mod deosebit.

A.B. – Care sunt ele și în ce fel v-au influențat?

N.B. – Prima ține de anul 1947 când tata a fost chemat, împreună cu calul și căruța, să participe la colectarea de la țărani a cerealelor pentru a fi predate la stat, adică la măturarea până la un grăunte a tuturor proviziilor ce le mai putea avea omul după foamete. Conștient de acest lucru, tata a refuzat să plece, motivând că e foarte bolnav. Până la urmă s-a hotărât că voi merge eu, un copleș de 10 ani, iar căruța îmi va fi încărcată de alți oameni. Spre seară, după răcnetele sfâșietoare ale femeilor și lacrimile înfiorătoare ale bărbaților, căruțele au pornit spre centrul raional. Acolo acestea au fost descărcate repede, căci înnoptase de-a binelea. Căruța mea a fost descărcată ultima și eu m-am trezit rămas singur într-o localitate în care mai înainte nu fusesem niciodată. Încotro s-o apuc – nu știam. Am îndemnat calul și l-am lăsat în voia lui, amintindu-mi de spusele de cândva ale tatălui că aceste animale au o memorie formidabilă. Închipuiți-vă că peste 2 ore eram adus acasă. Mama plângea de mi se topea sufletul de jalea ei, iar tata s-a întors cu fața spre perete, probabil să nu-i văd și lui lacrimile. În acel moment am simțit că umanismul socialist promovat de chipul lui Pavlik Morozov și al altor pionieri a dat în sufletul meu fisuri irecuperabile.

A.B. – Și a doua întâmplare care v-a marcat în mod deosebit?

N.B. – Al doilea moment, care a contribuit mult la luminarea mea sufletească, ține de anul 1953, când eram în clasa a noua a școlii medii din satul Porubnoe (azi Tereblecea), raionul Hliboca, Regiunea Cernăuți, unde între anii 1951 și 1954 am absolvit studiile medii. Țin în minte, a venit la noi președintele colhozului împreună cu secretarul de partid și cu un grup de constructori să ne strice cu forța casa, pentru că, vedeți, vroiau să alipească grădina noastră la lanul colhoznic pe care-l doreau un masiv mai frumos. Desigur, nu ne-am supus, căci am fi rămas să murim de foame cu toții – mama, tata, bunica și cei cinci copii. Tata, de frică să nu-și permită ceva nesăbuit, a plecat de acasă, zicându-mi încrâncenat: „Vezi măcar tu ce poți face”. Brigada președintelui a dat mai întâi jos gardurile, apoi a început să care tot ce era în șură, motivând că gospodăria colectivă are nevoie de scânduri și de unelte. Când un maistru mai zălud și mai slugarnic a început să bată în acoperiș, l-am întrebat: „Dumneata ai contribuit cu ceva la această gospodărie? Mi-a răspuns cu o glumă prostească că nu ține minte. M-am uitat la un topor care mi s-a părut că îmi caută mâna și i-am parat răspunsul cu o replică amenințătoare: „Vezi că o să-ți bat eu imediat o țință sănătoasă în cap ca să-ți întăresc memoria”. Președintele, căruia, se vede, i s-a părut că își permite prea mult în lipsa gospodarului, a prins momentul de a se retrage cât de cât onorabil, și a rostit: „Oprăți, oameni buni, că înainte de a termina ce am început, avem toate motivele să deferim acest țânc justiției, pe urmă lucrurile vor merge mai ușor”. Nu zăbavă m-am trezit cu o citație la judecată. A mers tata în locul meu, motivând că în acea zi urma să susțin un examen. Nu știu nici până azi ce s-a întâmplat: ori capetele de acuzare s-au dovedit a fi prea șubrede, ori am avut noroc de un judecător cumsecade, căci nu pot crede că și în acele vremuri de restriște nu ar fi existat și de aceștia, dar dosarul a fost clasat. Gospodăria noastră a rămas la locul ei. Grădina totuși ne-au luat-o, dându-ne un lot în alt loc, un ogor mănos, chit că la 1 km depărtare de casă.

A.B. – Cred că le veți purta pică până la capătul vieții.

N.B. – Nu port pică nici celui care m-a inițiat în „farmecul” convoiurilor staliniste, lăsându-mă noaptea într-o localitate necunoscută, fără a ști drumul de întoarcere acasă, nici celui președinte de colhoz din satul natal care, erijându-se triumfalismului sovietic, a dorit să arunce toată familia noastră în drum să murim de foame numai ca lanul colhozului să aibă, în urma acestui act, contururi frumoase, nici celui cu gluma prostească, servită mie într-un moment mai critic nici că se poate, ce a recunoscut că nu a contribuit cu nimic la înfiriparea gospodăriei noastre, dar că, distrugând, își îndeplinește meseria. La ce așa face-o, dacă însuși Dumnezeu i-a pedepsit: primii doi – cel ce făcea exces de zel la organizarea convoiurilor de predare a ultimelor grăunțe ale oamenilor la stat și cel ce credea că își îndeplinește funcția distrugându-ne gospodăria – au murit mai târziu în niște chinuri îngrozitoare ale unei boli incurabile, iar cel de-al treilea, președintele de colhoz, atacat de senilitate, a trecut în lumea umbrelor într-o stare de ireponsabilitate.

Acum, după pedeapsa lui Dumnezeu, ei sunt demni nu atât de ură, cât de învățătură în sensul că mi-au deschis niște posibilități să văd cu alți ochi realitatea socialistă, atât de lustruită și laudată prin grija sistemului totalitar sovietic, m-au pregătit să văd mai bine unde e adevărul și unde e minciuna, iar mai târziu – când am început să mă realizez de acum în calitate de cercetător literar – să deosebesc mai clar dogmele așa-zisei metode a realismului socialist de modelele cu adevărat creative ale literaturii.

A.B. – Ce schimbări au produs în conștiința dumneavoastră evenimentele în cauză?

N.B. – Aceste cazuri m-au maturizat de timpuriu. După consumarea lor, am observat că sufletul meu zâmbește involuntar și cu amărăciune la auzul sloganelor de tipul: socialismul e cea mai echitabilă societate din lume, partidul e mintea, cinstea și conștiința epocii. Evident, despre o răsturnare totală de valori nu putea fi vorba, ea nefiind condiționată de însuși spiritul epocii. Ceea ce a urmat a fost stabilirea unui diagnostic trist dar corect al evoluției societății și a omului la acea etapă, și anume că socialismul nu poate fi nici schimbat, nici suportat. Ca rezultat, am devenit mai activ, dar și mai realist, mai îndrăzneț, dar și mai echilibrat, mai înflăcărat, dar și mai prudent.

De aceste principii m-am condus în timpul studiilor la Facultatea de Filologie Romano-Germanică a Universității din Cernăuți (1954-1959), în perioada exercitării funcției de profesor de limbă și literatură la școala din satul natal (1959-1961) și la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1961-1964), unde am activat în calitate de cercetător științific inferior.

Anume în acești ultimi trei ani a și avut loc cel de-al treilea episod din viața mea, despre care ziceam că m-a marcat în mod deosebit. Lucrul la Institutul de Limbă și Literatură, ca orice lucru de început, era greu, dar îl făceam cu dragoste pentru că îmi plăcea. Îvingeam relativ ușor și greutatea materiale, căci îmi veneau în ajutor onorariile de la diferite publicații la care începusem să colaborez.

Aveam deci toate motivele să mă consider un tânăr sufletește echilibrat, dacă dintr-un birou de mai sus, care dirija cadrele, un șef nu mi s-ar fi adresat, ca din curiozitate, cu întrebarea: „– Dumitale nu ți se pare ridicolă situația când un român se ocupă de literatura moldovenească și-i propagă valorile?”. „Da, i-am răspuns, sunt român, ca și părinții mei, ca și toți oamenii din nordul Bucovinei, înregistrați în acest mod în buletinele de identitate, în rest, nu mă deosebesc, se pare, cu nimic de colegii mei de breaslă de aici”. Șeful mi-a răspuns cu un „mda-a-a” semnificativ și s-a ridicat în semn că discuția a luat sfârșit.

A fost o tatonare a spiritului și caracterului meu.

A.B. – Și ce a urmat după ea?

N.B. – După ea invitațiile la astfel de convorbiri s-au înțetit. De fiecare dată mi se strecura în mod abuziv fraza că, fiind român, nu voi putea niciodată intra în rândurile partidului comunist și deci voi fi întrucâtva limitat în posibilitățile avansării pe scara socială. Mi-amintesc că odată, sătul de aceste momeli și amenințări, i-am răspuns că și de la altitudine în cauză aș fi în stare să fac ceva pentru știință, iar, dacă voi vedea că nici aceasta nu voi putea realiza – apoi postul de învățător în Bucovina mea mă așteaptă. Șeful, după vechiul obicei, s-a ridicat. Eu, înțelegând că discuția s-a terminat, m-am îndreptat spre ușă, auzindu-i, ca răspuns la gestul de rigoare, care prevestea despărțirea, fraza: „Fă cum vrei, dar să știi că eu ți-am dorit binele”.

A.B. – Cum credeți azi, așa a fost?

N.B. – Dacă urmărim lucrurile până la urmă – cred că da. Pentru acest șef care, după cum m-am convins mai târziu, ținea mult la știință, dar nu mai puțin și la partid, fraza putea însemna o anume doză de adevăr, cu atât mai mult cu cât în țară se vehicula intens ideea că națiunile vor dispărea și vom rămâne doar cu noțiunea de popor sovietic. Pentru mine, care nu-mi puteam închipui cum, în aceeași familie, tata să fie român, mama româncă, iar eu – moldovean, situația, ori în ce pronostic științific se încerca a fi încadrată, era cu desăvârșire penibilă. În piept mi s-a deschis o rană grea, iar în creieri, în urma durerilor, au început a mișuna întrebările: pentru ce totuși sunt torturat să-mi schimb naționalitatea?, cum puteau părinții și străbunicii mei să fie moldoveni când această

națiune nu exista în general, după cum nu există nici acum decât în capetele răătăciților?, ce aş putea face pentru a-mi continua munca din domeniul științific care pune tot mai serios stăpânire pe mine?

Neavând niciun sprijin în ideologia timpului, întrebările nu puteau face altceva decât un scurtcircuit în capul meu, strecurându-mi în suflet ideea neputinței depline. Iată însă că în această situație, ce mi se părea de impas total, îmi întinde mâna salvatoare, cred eu, chiar bunul Dumnezeu. Observ la un moment că șeful, care avea grijă de mine, tace de parcă ar fi luat apă în gură. Direcția institutului îmi propune să intru la doctorantură, ceea ce cu mare bucurie am și făcut. Totul începuse să meargă strună, iar bucuria mea părea să nu aibă margini. Dar... tot binele cu problemele lui. Într-o zi sunt invitat la direcția Institutului de Limbă și Literatură unde directorul, Nicolae Corlăteanu, și adjunctul dlui Simion Cibotaru, îmi transmit că va trebui să trec în doctorantură la Moscova, la Institutul de Literatură Universală „A. M. Gorki” al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. Cică, un loc care ne aparținea acolo, s-a rătăcit prin birouri și au uitat să ni-l desemneze nouă la timp, iar acum, găsim-l, institutul nostru trebuie să-l ocupe, drept care pentru acest lucru s-a decis să plec eu.

A.B. – Și ce vedeți rău în asta, căci – simt! – ceva Vă incomoda?

N.B. – În mod normal trebuia să mă bucur: să trăiești trei ani într-un oraș ca Moscova cu vestitele ei biblioteci și centre de cultură, să faci studii la doctorantura unei academii cu tradiții de sute de ani, să ai contacte cu somități cum erau nu puține la Institutul de Literatură Universală „A. M. Gorki” – era ceva care trebuia necondiționat să mă atragă. Ceea ce mă întrista și mă determina să mă abțin de la plecare era pierderea temporară a rândului la primirea apartamentului. Tratatările dintre mine și direcția institutului au decurs, din acest motiv, greu și au durat mult timp. Până la urmă m-am lăsat convins să plec.

A.B. – A fost un joc? A fost o acțiune cu bătaie lungă?

N.B. – Nu știu cu siguranță nici azi ce a fost la mijloc cu acea trimitere a mea la doctorantura Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. Bănuiesc doar că între direcția Institutului de Limbă și Literatură și departamentul *Cadre* o fi avut loc o înțelegere amiabilă: îl trimitem la Moscova pe trei ani și uităm de el, iar când revine – vine altul, unul educat în inima Rusiei, pregătit într-un centru științific și politic nici că se poate mai de nădejde, deci, pe lângă această instruire, cheștiunea românismului lui scade cu mult din ascuțimea ei de altădată, poate chiar va dispărea în genere, dacă ne gândim la problema dispariției națiunilor în legătură cu apariția noțiunii colective de popor sovietic, care, cum am spus, se vehicula intens.

Acum, după scurgerea timpului, îmi dau seama că acest caz dureros a avut asupra mea o influență benefică. E vorba de evenimentele din 1994, când am făcut parte din comisia A.Ș.M. care urma să răspundă Parlamentului Republicii la întrebarea: ce limbă vorbim? Cazul, consumat încă în tinerețe, m-a determinat să răspund fără echivoc – în limba română. Acest material semnat de mine, împreună cu alți membri ai comisiei, precum și alte publicații în care arăt că susțin limba română, vor alcătui în biobibliografia ce o pregătesc o rubrică aparte – „Înrolat în marea bătălie pentru limba română”.

A.B. – Și cum V-ați simțit la doctorantura Academiei de Științe a Uniunii Sovietice?

N.B. – Doamne, cât de mult a însemnat pentru mine această plecare la Moscova! În primul rând pentru norocul de a-l fi avut în calitate de conducător științific pe doctorul

habilitat în filologie, renumitul eminescolog și traducător din literatura română Iuri Kojevnikov. Împreună cu dlui am absolvit nu numai o doctoratură, ci, cum se va vedea, și încă o universitate, a treia, cea de a doua fiind aceea de la Cernăuți cu bunii ei profesori Constantin Popovici, Rubin Udler, Alexandru Sadovnic, Ana Negară și Zinovia Peniuc – ultimii trei, din lipsă de cadre, aduși la catedră din școlile sătești, dar ajunși grație străduințelor lor, specialiști de valoare, iar prima – universitatea din familie, numită de mine cu cea mai mare dragoste și recunoștință *Universitatea Celor Șapte Ani de Acasă*. Despre prima universitate, cea de acasă, și despre a doua, cea de la Cernăuți, am vorbit la momentul potrivit. Acum e locul să relatez de ce, pe lângă doctorantura de la Moscova, consider – și, cred, pe drept cuvânt – că am mai absolvit încă o universitate.

A.B. – Sunt și eu curios să aflu?

N.B. – Perioada mea de doctoratură la Moscova ține de anii șaizeci. Sunt anii „dezghețului” hrușciovian în ideologie, dar și ai marilor schimbări în estetică, unele anticipând chiar evenimentul ce ține de mine. Încă în 1964 românii din dreapta Prutului au renunțat definitiv la metoda realismului socialist, fapt care nu putea să nu aibă urmări și asupra scriitorilor din stânga acestui râu. Numai la un an după acest eveniment la Chișinău a avut loc congresul al treilea al scriitorilor moldoveni, care a cerut dreptul la spațiul cultural comun, la tradițiile identice, la alfabetul latin și la limba literară română. Tot în acest an savantul german Klaus Heitmann a început să vorbească despre Moldova sovietică de acum ca despre „provincia basarabeano-transnistreană a literaturii române”, despre limba impusă pe acest teritoriu ca despre „așa-numita limbă moldovenească”, iar despre minunata operă a lui I. Druță *Frunze de dor*, dacă e să ne limităm la un singur exemplu, că „...este punctul de vârf al inspirației lirice, care merită a fi tradusă în cele mai cunoscute limbi de cultură și grație căreia, ca să ne exprimăm așa, provincia basarabeano-transnistreană a literaturii române și-a ocupat locul în ierarhia literară internațională”, că ea este, cum am zis, minunată anume pentru faptul că „în zadar am încerca să căutăm în această lume minusculă...urme ale realismului socialist” (Citatele sunt reproduse după traducerea de la Chișinău a articolului lui Klaus Heitmann *Limba și literatura română în Basarabia și Transnistria (Așa-numita limbă și literatură moldovenească) // Revistă de lingvistică și știință literară*, 1991, nr. 5, p. 88).

Fisuri periculoase pentru sine începuse să dea întregul lagăr socialist. Erau cunoscute de acum nemulțumirile din Germania, avusese loc ceva mai târziu evenimentele din Polonia și răscoala din Ungaria, se prefigurau acțiunile din Cehoslovacia care au izbucnit în 1968. Prin încercări grele trecea în acest timp și literatura: dacă era cu adevărat artistică, opera era pedepsită că nu avea trăsături socialiste, dacă însă le posedea pe acestea din urmă, da dovadă că minte cititorul cu patosul ei fals. Analizând aceste zbateri dureroase ale artei de atunci, scriitorul francez Albert Camus avea să conchidă mai târziu: „...această artă va fi socialistă, exact în măsura în care nu va fi realistă” (Albert Camus. *Artistul și timpul său // România literară*, 1990, 1 noiembrie, p. 20).

A.B. – Într-o astfel de realitate politică și artistică era deosebit de greu să te orientezi, ca să nu greșești, chiar și pentru cercetătorii experimentați, darămite pentru un începător cum erai Dumneavoastră atunci!

N.B. – Am observat că Iuri Kojevnikov avea o deosebită plăcere să discute aceste probleme cu cineva. Probabil, fiindcă în polemici ajungea mai lesne la o concluzie sau alta. Țin minte că o dată l-am întrebat: dacă evenimentele vor evolua tot așa cum evoluează, ce va rămâne din savanții care au scris cărți teoretice despre metoda realismului socialist?

„Va rămâne, mi-a răspuns, realismul. Ce, nu ai observat că savanții cinstiți puneau în operele consacrate acestei metode epitetul „socialist” mai mult de formă, în rest – analizau totul conform principiilor realiste?”.

A.B. – Și ce ați dedus din acest răspuns?

N.B. – Am dedus de aici că e absolut necesar ca, în orice situație te-ai afla, să nu uiți că poate fi loc și pentru mai bine. Cum, cu ce mijloace, ce se poate întreprinde ca să ocolești represaliile comuniste și totuși să propagi adevărul – au fost întrebările pe care le-am discutat cu Iuri Kojevnikov pe parcursul a trei ani, cât a durat doctorantura. Întrebările și discuțiile se impuneau cu atât mai mult cu cât la cerințele înaintate la congresul III – necesitatea recunoașterii spațiului cultural comun, a identității tradițiilor, a limbii literare române și a alfabetului latin – scriitorii moldoveni au primit de la Ivan Bodiul, primul secretar al c.c. al p.c. al Moldovei, un program de conduită de cu totul altă natură: a vedea calea de dezvoltare a literaturii din spațiul basarabean doar din perspectiva „schimbului de realizări creatoare, înrâuririi reciproce și îmbogățirii reciproce a culturii naționale din U.R.S.S.” (Bodiul I. I. *Să se întărească și să înflorească prietenia popoarelor sovietice // Moldova socialistă*, 1965, 23, 24 noiembrie).

La toate întrebările și nedumeririle mele primeam întotdeauna de la Iuri Kojevnikov răspunsuri competente și deschizătoare de noi perspective în viziunea mea artistică. Adunate și sistematizate, ele, răspunsurile, se prezentau ca un curs universitar complet de educație estetică veritabilă, spre deosebire de cele normative propagate de Universitatea de Stat din Cernăuți, comuniste și dogmatice în esența lor. Cu așa o pregătire, așa zice exhaustivă, a conducătorului științific și cu credința că bunul Dumnezeu totuși ți-a pus la naștere mâna pe creștet puteai, cred, merge mai departe. Am și mers. Nu voi exagera, cred, dacă voi afirma că sufletul ideilor și educației lui Iuri Kojevnikov se resimt într-un fel sau altul în tot ce am scris.

Îi mulțumesc bunului Dumnezeu pentru că, punându-mă să mă confrunt cu unele evenimente de croială totalitaristă despre care am vorbit, m-a făcut să-mi limpezesc conștiința civică, lui I. Kojevnikov care, cu sfaturile lui deosebit de prețioase, m-a pregătit în așa fel încât să pot spune cu recunoștință că, datorită dumnealui, m-am ales, metaforic vorbind, cu încă o universitate – a treia – absolvită la Moscova, și domnului de la cadrele Academiei de Științe a Moldovei, care, îndeplinindu-și funcția așa cum dictau ordonanțele sistemului sovietic de dirijare, a găsit, spre cinstea lui, împreună cu direcția institutului nostru, o modalitate ingenioasă de salvare a umilei mele persoane.

Cu această pregătire civică și estetică în trei universități – cea oficială din Cernăuți și cele două de viață – și cu credința ipotetică că bunul Dumnezeu, pe lângă câte mi-a dat, mi-a mai pus la naștere, dacă nu mâna, măcar vârful unui deget, pe creștet, mă credeam gata să bat la ușa templului științei. Mă credeam gata, dar totuși ceva mă împiedica să mă încumet.

A.B. – Ce anume?

N.B. – Ce anume mă determina încă să fiu sfios – m-au lămurit două cazuri întâmplare la Moscova. Primul ținea de editarea operelor critice ale lui Mihail Bahtin. Cercetătorul fiind exilat, opera lui a început să fie editată de discipolii săi, ceea ce a trezit în lumea bună din Moscova o admirație până la lacrimi pentru acest mare talent dăruit de către Dumnezeu oamenilor, dar pus la index de sistemul totalitar sovietic. Cel de al doilea se referea la încercarea de prin anii ’50 ai secolului trecut de detractare a operei lui F. Dostoevski, încercare pusă la cale de același sistem totalitarist, ceea ce a cutremurat,

și de data aceasta, până la lacrimi, aceeași lume bună din Moscova care l-a numit pe inițiatorul de mai târziu al detractării „ticălos talentat” (талантливый подлец). Ticălos pentru că ceea ce a făcut el din Dostoevski nu putea fi numit altfel decât prin acest epitet rușinos. Talentat fiindcă într-adevăr a fost dăruit de către Dumnezeu, însă a folosit acest dar într-un scop antiuman.

Cazurile care au trezit, pe de o parte, admirația pentru oamenii de artă, iar, pe de alta, ura oamenilor de bună-credință din Moscova față de sistemul totalitar au fost discutate îndelung cu I. Kojevnikov, căci la mijloc era conștiința civică a celui care încerca cu tot dinadinsul să debuteze și să se afirme pe ogorul criticii.

A.B. – Pe cine i-ați luat în discuție?

N.B. – Pe cine numai nu i-am luat în discuție? Și criticii cu conștiința civică bine orientată, și cei cu conștiința critică alterată, cum au fost mulți dintre acei „pregătiți” de sistemul totalitar sovietic, și operele comentate științificește just, și lucrările voit falsificate, și afirmațiile subiective inerente în actul critic, și observațiile aparent obiective, dar totuși în esența lor greșite... Întru argumentare erau aduse exemple din întreaga literatură artistică și din critica literară mondială. Adunate și sistematizate, aceste convorbiri m-au condus la concluzia că ar putea alcătui un veritabil curs, de acum de istorie a criticii literare. N-a fost însă să fie. Și din vina mea că am întârziat. Dar și a dumnealui care avea o preferință excesivă pentru ordonarea gândurilor și rândurilor, ceea ce convorbirile orale nu o puteau avea.

A.B. – Și care a fost concluzia acestor convorbiri?

N.B. – Concluzia din aceste convorbiri s-a dovedit a fi pentru mine și de orientare imediată în sensul că, în sfârșit, m-a determinat să bat la ușa criticii, dar și de bătaie lungă, concretizată de ideea că un critic trebuie să dea dovadă toată viața de conștiință civică veritabilă. Măsurariul acestei conștiințe e creația lui bazată, evident, pe o concepție tot atât de veritabilă.

Cu această pregătire în trei universități și cu credința ipotetică că bunul Dumnezeu mi-a pus la naștere, dacă nu mâna, măcar un deget, pe creștet, pot spune azi, în pofida prezicerilor negative din tinerețe ale specialiștilor totalitariști, că totuși, în măsura puterilor, m-am realizat. Prezentul interviu, citit cu atenție, ar putea confirma, chiar și prin denumirile studiilor și articolelor, această supoziție ce se vrea modestă. Ar putea servi drept confirmare de asemenea titlurile și distincțiile de care m-am învrednicit mai târziu în urma schimbărilor pozitive din societate: membru al Uniunii Scriitorilor (1976), doctor habilitat în filologie (1986), membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (1992), profesor universitar (1997), medaliile „Meritul Civic” (1996) și „Dimitrie Cantemir” (1997). Concetățenii satului Oprișeni m-au onorat dând numele meu străzii pe care e așezată casa în care m-am născut.

Dar, vorba lui Aristotel, „cea mai mare onoare constă nu în a te folosi de onoruri, ci în a fi considerat vrednic de ele” (Apud: *Reflecții și maxime*. Vol. II. Ediție îngrijită de Constantin Bădescu. – București, 1989, p. 207). Las deci cititorii, după inițierea lor, prin aceste rânduri, în problema constituirii conștiinței mele civice și artistice ce reies din eul biografic să mă judece prin prisma bibliografiei despre care voi vorbi mai jos, căci, după cum afirmă aceeași cercetători americani René Wellek și Austin Warren, „...biografia explică și elucidează produsul literar propriu-zis”. Așadar, trecem la partea a doua a interviului nostru.

A.B. – Dacă e adevărat că biografia explică și elucidează opera, e tot atât de adevărat că și opera, la rândul ei, formează și influențează autorul.

N.B. – Așa, într-adevăr, este. Filozoful K. Jung spunea undeva că nu Goethe l-a creat pe Faust, ci Faust l-a creat pe Goethe. Anume așa poate fi explicată maxima că un scriitor, deși scrie zeci de cărți, în fond scrie o singură carte în care exprimă o unică concepție, a lui, despre viață și despre literatură. Pentru cine intuiește această concepție, operele se pretează analizei cu mai multă ușurință și cu o mai mare precizie. Cui nu-i reușește aceasta, intuirea concepției operei se poate solda cu dibuiri voluntariste și concluzii subiectiviste, ceea ce ar fi ceva contraindicat. E și motivul pentru care am recurs, după explicarea eului biografic, să recurg la eul creator, adică la punctarea conceptului privind opera lui diversă și ramificată, dar totuși unitară în esența ei.

A.B. – Cu ce ați debutat?

N.B. – Editorial am debutat cu monografia *Elementele epice și lirice în dramaturgia sovietică moldovenească* (în limba rusă). Apărută în 1972, monografia a fost finalizată în 1967, când, după ce am lucrat trei ani asupra ei, am terminat doctorantura. Timpul plămuirii monografiei coincide cu sfârșitul celei de a doua perioade de dezvoltare a literaturii române din Basarabia, când, după dogmatism, a început căutarea ei de sine, adică recuperarea eticului și sacrului, reînțoarcerea, cum zicea academicianul Eugen Simion, la autor și revenirea la structura ontologică a operei de artă.

A.B. – Cum arăta structura operei de artă până la această revenire?

N.B. – Situația operei de artă în această perioadă de confluență a perioadelor era una dezastruoasă. A caracterizat-o deosebit de concis G. Meniuc: „Prin faptul că tematica contemporană, scria el încă în 1958, dezamăgit de acea filmare pe viu spre care orienta opera realismul socialist, este mai cerută de viață, scriitorul se apucă de «teme actuale» și-ți trânteste o schemă, o cronologie primitivă, care n-are niciun Dumnezeu. Pare-se că avem de a face «cu o realitate în dezvoltarea ei revoluționară» (indicație directă la unul din principiile metodei amintite. – *N.B.*), și totuși nu este așa. Pare-se că ar trebui să te afli în fața unor adevărate destine omenești, și nimerești lângă tehnica și normele tractoriștilor. Pare-se că ar trebui să citești în conștiința oamenilor anumite gânduri, și vezi numai moloz, schelării și iar tehnică, și iar norme. Pare-se că ar trebui să te împrăpăteze ca apa vie din poveste limba măiastră a scriitorului, și te împiedici de niște fraze mătăhăloase «...». Întâi vine problema, apoi omul” (Meniuc, G. *Unele probleme literare // Nistrul*, 1958, nr. 9, p. 114, 119).

A.B. – Și cum vede autorul monografiei operele dramatice?

N.B. – Autorul monografiei studiază operele dramatice ce aveau în fruntea lor de acum omul, restabilind astfel autoritatea personajelor la dirijarea acțiunii și reconstituind rolul situațiilor la conturarea mesajului. În acest sens, recunoscând opera dramatică drept o sinteză a epicului și liricului, autorul acordă o atenție sporită anume acestor două suporturi ale genului, scutindu-l astfel atât de comentariile sociologizante și prozaice, cât și de introspecțiile patetice și retorice. În *Casa mare* de Ion Druță – punctul culminant al acestor căutări rodnice – accentul e mutat simțitor de pe eveniment pe sentiment, de pe fabulă pe subiect, punând astfel într-un echilibru perfect realitatea obiectivă și răsfrângerea ei în imagine subiectivă. E un criteriu aplicat la toate lucrările dramatice analizate în monografia în cauză, precum și la alte opere apărute ulterior.

A.B. – Are dreptul autorul unei monografii să se pronunțe asupra calității ei?

N.B. – Itinerarul conceptual al unei monografii constată, cum am spus, ca fiind

contraindicată orice apreciere a autorului asupra lucrului făcut. Consideră în schimb bine-venită fiecă judecată de valoare de dinafară de caracter obiectiv și de durată lungă în timp, căci, zicea încă Aristotel, „avem temeiul cel mai puternic dacă spusele noastre au dobândit încuviințarea tuturor” (Apud: *Reflecții și maxime*, Vol. II. Ediție îngrijită de Constantin Bădescu. – București, 1989, p. 101). Studiile consacrate dramaturgiei din prezenta monografie s-au bucurat de atare aprecieri. Astfel, la șase ani după apariția monografiei *Elementele epice și lirice în dramaturgia sovietică moldovenească*, al multor altor studii consacrate genului în cauză, cercetătorul M. Dolgan avea să constate: „Problema fundamentală pentru N. Bilețchi, atunci când se apropie de dramaturgie – fie pentru a-i puncta evoluția, fie pentru a o examina din anumite unghiuri teoretice, fie pentru a o supune unei analize concrete, este cea a raportului dintre individ și societate, dintre personalitate și colectivitate. De rezolvarea optimală a acestei probleme depinde, în mare măsură, nu numai valoarea mesajului de idei, dar și valoarea estetică a operei respective... În studiile și articolele privind dramaturgia, efortul criticului se concretizează mai cu seamă în direcția dezvăluirii amplitudinii sociale a pieselor moldovenești contemporane, a tematicii și problematicii lor dominante, a fizionomiei spirituale a eroului dramatic (inclusiv a evoluției lui interioare), a principalelor modalități de realizare artistică. Într-un fel sau altul N. Bilețchi a izbutit să examineze principalele componente ale operei dramatice: și conflictul (exterior și interior), și caracterul, și situația dramatică (inclusiv situația limită), și acțiunea, și dialogul (inclusiv monologul interior). Ceea ce e și mai important e că el a căutat să le examineze nu în mod izolat, ci în interdependență, în dialectica lor reală” (Mihail Dolgan. *Deschidere cu har spre dramaturgie și proză // Mihail Dolgan. Responsabilitatea cuvântului critic*. – Chișinău, 1987, p. 106).

Un gând similar, dar de acum la depărtare de mai bine de un sfert de veac, îl formulează și Ion Ciocanu: „De fapt, scrie el, chiar cartea de debut a lui Nicolae Bilețchi, *Elementele epice și lirice în dramaturgia sovietică moldovenească* (1972, în limba rusă) a fost una de sinteză în sensul că autorul propunea o evaluare competentă (în limitele ideologiei timpului) a procesului dramaturgic de pe cele două maluri ale Nistrului. Fostul absolvent al Universității cernăuțene, apoi doctorand al Institutului de Literatură Universală «Maksim Gorki» al Academiei de Științe din U.R.S.S. a efectuat, încă în acel tot mai îndepărtat an, o radiografiere a operelor menite montării scenice, plăsmuite de autori azi uitați ori pe cale de a intra în anonim, rostul aceluși studiu constând în valorificarea producției teoretico-literare indicate în titlu” (Ion Ciocanu. *Vremea și rostul sintezelor // Revistă de lingvistică și știință literară*, 2009, nr. 1-2, p. 8).

A.B. – Odată realizată, concepția asupra evoluției genului dramatic nu s-a vrut prelungită și asupra altor genuri?

N.B. – S-a vrut prelungită asupra genului epic de care începusem să mă preocup. Tatonarea narațiunilor epice mi-a demonstrat însă insuficiența, la acea oră, a pregătirii mele teoretice. Am recurs, din acest motiv, la niște sondaje profunde și de lungă durată care s-au soldat cu apariția a două culegeri de articole – *Consemnări critice* (1976) și *Considerări și reconsiderări literare* (1983), precum și cu un serial de vreo opt articole publicate în săptămânalul moscovit *Literaturnaia gazeta* ce îmi permitea confruntarea materialului nostru epic cu cel din republicile unionale cu care pe atunci făceam corp comun.

Unele studii și articole, cum ar fi cele publicate în culegerea *Consemnări critice: Nuvela contemporană: confruntări și aprecieri, Suportul dramatic al epicului, Suportul*

muzical al epicului și dramaticului, *De la romanul – frescă la romanul destin* conduceau la ideea că povestirea, așa cum sublinia mai înainte cercetătorul român Ion Vlad, „...se reeditează ca nucleu și structură activă în nuvelă sau roman” (Ion Vlad. *Destinul unei structuri epice*. București, 1972, p. 228), adică își extinde sfera de influență lărgindu-și capacitățile de cuprindere a unor zone mai largi de viață și de literatură. Alte materiale, mai ales acelea din *Considerări și reconsiderări literare* mărturiseau atât de intens reeditarea povestirii în nuvelă și roman (*De la epicul nuvelistic spre epicul romanesc, Pe calea intuirii structurii românești, Integritatea organică – un imperativ al romanului* ș.a.), încât partea a doua a cărții s-a cerut numită nu ca partea întâi – ci de acum cu mențiunea de reconsiderări literare.

A.B. – Critica a dat semne că intuiește meditațiile și concluziile Dumneavoastră?

N.B. – Da, ea a observat aceste schimbări calitative ale concepției, care conducea nu numai la posibilitatea aplicării ei, cum încercam să tatonez, asupra genurilor dramatic și epic, ci, fără să mă aștept, a mai văzut posibilitatea extinderii ei și asupra celui de al treilea gen, de care eu în mod special nu am fost preocupat, ceea ce făcea dovada caracterului legic al concluziilor. Astfel, bine cunoscutul critic Andrei Țurcanu, pronunțându-se asupra cărții *Considerări și reconsiderări literare* apărută în 1983, dar elaborată, evident, cu câțiva ani mai înainte, după o analiză scrupuloasă a prozei, se pronunța asupra posibilității aplicării concepției și la celelalte genuri – dramatic și liric, adică, în fond, asupra întregii literaturi. „Ultimele trei studii, scrie el, «Treptele începutului», «Materialul de viață și configurația speciilor genului dramatic» și «Dramaturgia: probleme și perspective» sunt axate pe problemele evoluției și devenirii structurale a dramaturgiei sovietice moldovenești. Sunt cercetări interesante, comentarii minuțioase, dar identitatea de metodă și de principii teoretice cu cercetările făcute asupra prozei mă scutesc de a reface împreună cu autorul un traseu, pe care l-am parcurs deja pe un drum învecinat.

E un traseu, pe care l-a parcurs, desigur, cu unele momente specifice, și poezia și care urmează să fie refăcut de critica noastră într-un identic ritm pedestru, poate cu o supleță mai accentuată a nuanțelor” (Andrei Țurcanu. *N. Bilețchi. Considerări și reconsiderări literare: Chișinău: Literatura artistică, 1983 // Limba și literatura moldovenească, 1984, nr. 3, p. 68*).

Înaintând în procesul de cuprindere a realității după principiul artistic *in minimi maxima* și atingând în evoluția sa nivelul epicului nuvelistic, care istoricește a stat la baza romanului, narațiunea epică avea acum toate șansele să devină una romanescă, iar cercetătorul acestui proces – să se ocupe de sinteza celui de al doilea gen – romanul.

A.B. – Și cum vedeți traiectoria acestor sinteze?

N.B. – O privire, fie și fugară asupra romanului basarabean de după cel de al Doilea Război Mondial, care se dezvolta, după expresia lui M. Cimpoi, pe cont propriu, ne demonstrează că el evolua din formele narrative scurte, fie că „creștea” dintr-o nuvelă, cum e cazul cu *Oameni și destine* de Ariadna Șalari, care a încolțit din nuvela *Se întâlnesc pământurile* ori cu *Spulber* de Elena Damian care își trage rădăcinile din nuvela *Zbucium*, fie că a recurs la un conglomerat de nuvele ca în cazul romanului *Regăsirea* de Ana Lupan. Ion C. Ciobanu introduce în romanul *Podurile*, aproape fără schimbări, unele nuvele din culegerea *Întâlnire cu eroul. Frunze de dor* de I. Druță reprezintă un conglomerat de nuvele bine distincte. Fragmentul din roman privind peripețiile fratelui Domnicăi a fost resimțit atât de independent, încât editorii au găsit de cuviință să-l publice sub formă de nuvelă aparte intitulată *Trofimaș*. În cel de al doilea

roman al său – *Povara bunătații noastre* –, care inițial se numea *Balade din câmpie*, toate baladele nu sunt altceva decât niște nuvele deghezate. Pentru a-și caracteriza plenar personajul din romanul *Umbra comorilor* Arhip Cibotaru folosește procedeul editării de către acesta a unor nuvele, chipurile, găsite. Vladimir Beșleagă ne mărturisește că fondul romanului *Zbor frânt* poate fi ușor întrezărit în mesajul nuvelor din culegerea *La fântâna Leahului*. Șirul de exemple poate fi prelungit.

Monografia *Romanul și contemporaneitatea* (1984) a demonstrat, de rând cu ideile expuse de către autorul ei și în alte zeci de articole, procesul de „creștere” a nuvelei în roman și de solidificare pe această cale a nucleului genului românesc. Aici am punctat, pentru orientarea cititorilor asupra concepției autorului privind genul românesc, doar canavaa problemei. Oricine, preocupat pe larg de problema în cauză, poate găsi, răsfoind această canava a biobibliografiei, tot ce am făcut în această direcție fiind scutit de multe căutări uneori fără adresă sigură, alteori fără o țintă științifică precisă.

Important e că această concepție și-a aflat susținere și în critica literară. Chiar Domnia voastră menționați într-unul din articole: „Teoria sa (a lui N. Bilețchi – A.B.) asupra romanului basarabean, iar N. Bilețchi are o teorie a sa, deosebită de cea a lui Vasile Coroban, este reperată pe criterii axiologice solide și e ilustrată în plan evolutiv prin prisma unor concepte fundamentale cum ar fi: eposul nuvelistic și eposul românesc, imaginea lumii și imaginea omului, elementul liric și cel dramatic în structura și sinteza epicului de tip nou, timpul și spațiul artistic etc. ... Sunt lucruri valabile și pentru neorealiști, expresioniști sau existențialiști” (Alexandru Burlacu. *Interpretările și reinterpretările lui Nicolae Bilețchi// Literatura și arta*, 2007, 8 martie). Părerii similare, privind importanța aplicării ideilor monografiei în cauză asupra evoluției altor genuri și chiar literaturi ce țineau de procesul literar sovietic multinațional, găsim și în recenzia lui I. Kojevnikov publicată în revista moscovită *Voprosi literaturî* (Ю. Кожевников. *Молдавский советский роман // Вопросы литературы*, 1985, № 9, стр. 229-236).

A.B. – După generalizarea celor două genuri, ce v-ați propus?

N.B. – După munca de teoretizare a genurilor dramatic și epic care s-a soldat, după cum am văzut că confirmă critica, cu rezultate pozitive și pentru alte domenii, am început pregătirea pentru cea de a treia problemă mare – integritatea organicistă a întregului proces literar. Am început, pornind de la ideea că arta adevărată e ca și natura: nimeni nu-i poate adăuga nimic fără să-i strice naturalețea. „Nimeni, zicea F. Hebbel, nu poate să adauge ceva unui copac, unei flori. Tot așa cu opera de artă”. Nimeni, zicem și noi, în afară de sistemul totalitar sovietic, care s-a dezis de legea de aur a naturii și a îmbrățișat ideea voluntaristă conform căreia totul se poate. Axiomele sfinte s-au pomenit reificate, coborâte la prețul obiectelor uzuale. Despre acestea din urmă J. B. Molière spunea că lucrurile valorează atât cât le facem să valoreze. Și neofiii proletcultiști au inventat unitățile lor de măsurare a valorilor.

Ca rezultat al aplicării acestor unități de măsură, au fost deteriorate înseși temeliile artei: personajul literar s-a transformat dintr-o forță de organizare a materialului de viață și de structurare articulată a tuturor elementelor operei într-un „șurubaș”, văduvit de orice importanță socială și artistică, limba literară a fost coborâtă la nivel de grai, bogatele tradiții – puse la index, multele metode artistice – reduse la una singură, cea realist-socialistă, perspectiva viitorului – lipsită de memoria istoriei etc.

A.B. – Celui care caută uneori chiar viața îl ajută.

N.B. – Privit prin prisma viziunii revendicative a restructurării, caracteristic ultimelor decenii, procesul literar cerea răspunsuri corecte la o serie de întrebări: cum vedem, de la noua altitudine, starea literaturii și ce urmează să facem pentru a o repune în drepturile sale legitime, cum apreciem comportamentul unor sau altor scriitori, care ar fi căile de înnoire a fenomenului artistic și ale integrării lui în spațiul cultural comun? Totul se cerea revăzut, regândit, repus pe niște temelii noi, cu adevărat artistice. În urma deschiderii arhivelor, a confruntării valorilor estetice din stânga și din dreapta Prutului, însuși procesul literar basarabean a început să dea în vileag valențe noi și dimensiuni nebănuite, solicitând demersul critic de a le aprecia la justa lor valoare. Cartea *Analize și sinteze critice* (Chișinău, Elan Poligraf, 2007) a venit ca un rezultat al alinierii noastre la aceste eforturi nobile. Compartimentarea lucrării în cele trei secțiuni – *Din perspectiva înnoirii și integrării; Cu cărțile pe masă. Relecturi din Ion Druță; Profiluri și medalioane literare* ilustrează, ni se pare, suficient de clar această încercare de sincronizare.

A.B. – Știu că lucrați la o nouă carte. Continuați în ea aceste probleme?

N.B. – Noua carte, în curs de apariție, *Reconsiderări și recuperare literare*, continuă munca aceasta de regândire și revedere a valorilor, adăugând un capitol completamente nou, acela de *Recuperări literare*. Ne referim la literatura din nordul Bucovinei care face parte din procesul literar al Moldovei istorice, dar care, în mod paradoxal, din 1945 până în prezent a rămas nestudiată. E vorba că cercetătorii noștri studiază doar literatura din granițele Republicii Moldova, ajungând până la Lipcani, iar cercetătorii literari din dreapta Prutului, respectând aceleași granițe politice, ajung în studiile lor doar până la Siret. În felul acesta un teritoriu de 100 de kilometri ce cuprinde trei centre serioase de cultură românească – Cernăuțiul, Herța și Storojinețul – a rămas, din motive politice, în afara atenției cercetării literare. Compartimentul *Recuperări literare* ia în discuție destinele a peste douăzeci de personalități artistice din teritoriul despre care vorbim și va acoperi parțial acest gol.

În genere de la 1945 încoace procesele literare basarabean și bucovinean au evoluat, cum zice cercetătorul Andrei Țurcanu, între dogmă și creativitate, între forme și deformări, critica lăsând impresia că se află încontinuu într-un ascunziș enigmatic periculos. Dumneavoastră, domnule Alexandru Burlacu ați avut o idee ingenioasă când, observând această stare confuză a genului, ați intitulat unul din volume *Critica în labirint*.

A ieși din acest labirint, impus literaturii de către sistemul totalitar sovietic, se poate doar ținându-ne de un fir director, numit în Grecia antică Firul Ariadnei. Prezentul interviu *Nicolae Bilețchi între eul biografic și destinul bibliografic* s-a vrut un atare fir, fără ca autorul lui, însuflețit de principiul lui A. Gide „nu crede că adevărul tău ar putea fi găsit de vreun altul”, să poată fi învinuit în depășirea drepturilor sale autoricești.

A.B. – Vă mulțumesc, domnule Nicolae Bilețchi, pentru răspunsurile pertinente.

N.B. – Iar eu, domnule Alexandru Burlacu, Vă mulțumesc pentru întrebările provocatoare de răspunsuri, cred, corecte.